



DENİM KUMAŞIN SANAT MALZEMESİ OLARAK KULLANIMINA YÖNELİK DENEYSEL YAKLAŞIMLAR*

EXPERIMENTAL APPROACHES TO THE USE OF DENIM FABRIC AS ART MATERIAL

Hande BİLVAR¹

Öz

Tekstil ürünlerinden biri olarak, denim kumaşın yapı olarak diğer kumaşlardan farklı olması nedeniyle, sanat malzemesi olarak olanaklarının araştırılarak, malzeme niteliğinde kullanıp yeni deneysel tasarımlar geliştirmek makalenin amacı olarak ele alınmıştır. Makale kapsamında yapılan uygulamalarda, denim kumaşı üzerinde geleneksel biçimlendirme teknikleri kullanılarak sanatçılara yaratıcılığını en üst düzeyde kullanabileceği olanakları araştırmak üzere deneyler yapılmıştır. Bu deneylerde kesme, yapıştırma, büzme, delme, bağlama, ağartma gibi klasik biçim ve renklendirme arayışları kullanılan yöntemler arasındadır. Deneylerde iki ana yöntem üzerinde çalışılmıştır. Birincisi yüzey oluşturma ve desenlendirme yöntemlerinden olan, batık tekniklerinden shibori ile birlikte renklendirme yerine ağartma tekniğidir. İkincisi ise denim kumaşı üzerine kil ve tutkal kullanılarak, bir yüzey üzerinde tek başına ya da destekleyici malzemeler ile birlikte dik durarak, boyut kazanma becerisinin sanatçıya sağlayacağı kazanımları araştırılmış ve her işlem, sonucu ile birlikte tespit edilip raporlanmıştır. Bu deneyler sonucunda elde edilen verilerden yararlanılarak, denim kumaşı ana malzeme olacak şekilde, deneysel sanat eserleri oluşturulması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Denim, Tekstil Sanatı, İndigo, Plastik Sanatlar, Disiplinlerarası Sanat.

Abstract

Given that denim fabric is structurally distinct from other fabrics, the purpose of this article is to investigate its potential as an art material and to create new experimental designs by employing it. In the applications made within the purview of the article, experiments were conducted on denim fabric using traditional shaping techniques in order to determine the extent to which artists can exercise their creativity at the highest level. In these experiments, cutting, bonding, shrinking, punching, tying, bleaching, classical form and coloring searches were employed, along with others. In the experiments, two primary methods were investigated. The first technique is bleaching as opposed to coloring with shibori, one of the batik techniques, which is one of the surface formation and patterning techniques. Secondly, using clay and glue on denim fabric, the gains of the artists ability to acquire dimension by standing upright on a surface alone or with supporting materials were investigated, and each process and its result were determined and reported. The objective is to create experimental artworks with denim fabric as the primary material by utilizing the data obtained from these experiments.

Keywords: Denim, Textile Art, Indigo, Plastic Arts, Interdisciplinary Art.

1. Öğretim Görevlisi, Çukurova Üniversitesi,
hbilvar@cu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-3784-9254>

Makale Türü **Article Type**
Araştırma Makalesi ResearchArticle

Başvuru Tarihi/Application Date
27.10.2022

Yayına Kabul Tarihi/Acceptance Date
16.12.2022

DOI
10.20875/makusobed.1195594

* 2022 yılında yayımlanan "Sanat Malzemesi Olarak Denimin İki ve Çok Boyutlu Deneysel Tasarımlarda Kullanımı" başlıklı sanatta yeterlik tezinden üretilmiştir.

Bu makaleye atıf yapmak için:

Bilvar, H. (2023). Denim kumaşın sanat malzemesi olarak kullanımına yönelik deneysel yaklaşımlar. *MAKU SOBED*, (37), 106-118.
<https://doi.org/10.20875/makusobed.1195594>

EXTENDED SUMMARY

Examining the position of denim fabric in fashion history reveals that it possesses a revolutionary characteristic. The notion of a fashion icon has its origins in the fashion pyramid; the object may be a garment, a designer, or a person. When a fashion icon emerges, it is available for consumption at the top of the fashion pyramid, where the socio-economically strongest segments of society are located, and gradually spreads to the bottom of the pyramid, where the socio-economically weakest segments of society are located. By the time it reaches the base of the pyramid, where the vast majority of a society's socioeconomic and cultural populations reside, it has already entered the phase of extinction, having lost all validity and significance.

Denim, on the other hand, was first used as a fabric in the 16th century as a tarpaulin at the base of the pyramid, and then in the 1850s as outerwear.

In the years that followed, it ascended to the pinnacle of the pyramid, took its position in haute-couture fashion shows, and became the first and only textile product that is still contemporary and fashionable in 2022.

Denim has a revolutionary characteristic in the history of the textile and apparel industries due to this characteristic. In the sphere of visual arts, the search for alternative materials and methods has lasted for decades. The urge to combine techniques and materials from various disciplines on a common ground and to create works with new and mixed techniques has prompted artists to seek out more open and varied forms of expression.

In this context, denim, a fabric distinct from other textiles, has taken its place in exhibition spaces and become the primary medium for many artists from around the globe. In visual arts, the search for alternative materials and processes has been ongoing for decades. As a result of the search for diverse materials in numerous fields, the techniques and materials of various disciplines have been brought together into a common denominator, and the efforts of artists to create works with new and mixed techniques have given them greater freedom and variety of expression.

Since the 2000s, artists have incorporated denim fabric into their works of art, both on canvas and on its own. The most distinguishing characteristic of denim fabric is that the warp yarn is dyed with indigo and the weft yarn is bleached with uncolored sugar.

The structure of denim fabric is distinguished by the fact that the final color of the fabric is obtained through washing and bleaching processes after the garment has been woven in only blue tones.

During the trials, the earliest artistic and textile design techniques employed throughout history were used to investigate the potential of denim as a material.

Shibori, one of these surface design and patterning techniques, employed bleaching instead of dyeing. In other experiments involving clay and glue on denim fabric, the artist's ability to acquire dimension by standing alone or with supporting materials on a surface, as well as the kind of results that can be obtained with each technique, were determined and reported.

The purpose of this article is to create new experimental designs with denim fabric as the primary material and to use denim as an artistic medium by analyzing the data obtained from these experiments. Within the scope of this article, conventional shaping techniques were applied to denim fabric, and experiments were conducted to determine the extent to which artists can utilize their creativity at the highest possible level. In these studies, conventional shaping and color-searching techniques, including cutting, gluing, assembling, die-cutting, binding, dyeing, and bleaching, were utilized.

1. GİRİŞ

Tekstilin geçmişi incelendiğinde insanlık tarihinde ilk var oluş nedeni gereksinimleri karşılamak amaçlıyken ilerleyen yüzyıllarda koruyucu, konfor sağlayıcı ve imaj sağlayıcı olarak insanoğlunun yaşamında varlığını sürdürmektedir. Yaşamdaki ilk nefesimizle birlikte bizi saran tekstile sanat yönüyle bakıldığında, sözsüz anlatımı ile kavramsal olarak toplumda var olmuştur. Malzeme olarak bakıldığında ise geçmişi çok eskiye dayanmamakla birlikte resim sanatında tuval üzerine boyama yapılmaya başlandığı tarihten itibaren malzeme olarak resim sanatında yerini almış olduğu düşünülmektedir (Scott, 2007, s. 10). Salt tekstil malzemeleri ve çeşitli teknikler ile oluşturulan tekstil yüzeylerini ele aldığımızda, Tapestry dokumalarının 1872 yılından itibaren İngiliz kraliyet okullarında bir eğitim sürecinde işletilerek sanat eserlerine dönüştürüldüğü bilinmektedir. 18. yüzyılda gerçekleşen sanayi devrimi ile birlikte tüm dünyadaki sosyal ve kültürel yapı değişime uğramıştır. Şehirlere göç vb. etkileri sanat eserleri, sanayileşmiş toplumun ve bu toplumda biçimlenen eleştirel bilincin ortak ürünü olan zanaata geçiş yapmıştır. Bunun sonucunda ortaya çıkan ürünlerin, endüstrileşmenin beraberinde getirdiği seri üretimle birlikte değersizleşen, ruhsuzlaşan endüstriyel tasarımlar sonucunda ortaya çıktığı bilinmektedir (Çelikten, 2019 s. 14).

1919'da Walter Gropius'un Bauhaus okulunu kurmasıyla birlikte "Sanatla zanaat el ele" manifestosunu ilke edinerek tüm malzemeler, teknikler ve olanaklar kullanılarak ortaya çıkartılan bir endüstri ürünü bile sanat eseri olabilir felsefesi ile eserler oluşturulmuştur. Almanya'da doğan Bauhaus ekolü etkisini sürdürürken, aynı dönemde Amerika'da Marcel Duchamp'ın tabure üzerinde bisiklet tekerleğini yerleştirerek her şey sanat eseri olabilir söylemiyle sanat dünyasında "Ready Made" kavramı ortaya çıkmıştır. Kurt Schwitters bu akıma dâhil olup eserlerinde klasik malzemeler yerine, otobüs bileti, gazete parçaları, metal, ahşap parçalar ve kumaş parçaları kullanarak assemblajlarını oluşturmuştur. 20. yüzyılın başlarında Sürrealizm ve Dada akımları ile görülmeye başlamış olan ve Kübizmle birlikte tuval üzerinde de kullanılmaya devam etmiş olan Kolaj tekniğinin de yaygınlaşarak kullanımı ve tekstil malzemesinin plastik sanatlara dâhil olması disiplinler arası etkileşimde önemli bir aşama olmuştur. Böylece endüstri ürünü olan bir nesnenin resmin bir parçası gibi tuvalin içinde yer alması giderek başlı başına sanat nesnesi durumuna gelmiştir. Kolajlarda kullanılan malzemeler örneğin bir sigara paketinin parçası, düğme, kumaş parçası, gerçek kullanım amaçlarının dışına çıkıp resimde farklı bir rol almıştır, böylece sanat dışı amaçlar için üretilmiş endüstriyel nesnelerin sanata dâhil edilmesiyle birlikte resim sanatına yeni bir kapı açılmıştır.

20. yüzyılda plastik sanatlarda tetiklenen yeni malzeme arayışı sonucunda, tekstil malzemesi sanat alanında biçim, form ve teknik olanakları ile birlikte iki ve çok boyutlu şekillerde var olmuştur. Tekstil malzemesinin geleneksel teknik ve anlayışlarını kullanarak özgün üretim biçimleriyle gelişen sanatsal yüzü, plastik sanatlara taşınmış, sergi salonları ve müzelerde yerini bulmuştur. 1960'lı yıllarda yeni sanat akımlarının ortaya çıkması ile tekstil malzemesinin farklı bakış açıları ile algılanması beraberinde geliştiği düşünülmektedir. Sanatçıların tekstil malzemesini tercih etmelerinin sebeplerinin başlıcaları; dokunsal zenginliği, esnekliği, katlanabilirliği, buruşturulabilirliği, sökülüp dikilebilirliği, kısaca dışarıdan yapılan fiziksel ve kimyasal müdahalelere karşı verdiği tepkileri sonucunda sanatçılara cazip gelmesidir. Plastik sanatın yanı sıra tekstil alanında varlığını kanıtlayan lif sanatında 20. yüzyılda başlayan deneysel yaklaşım, 21. yüzyılın çağdaş tasarım anlayışında tasarımın sanatsal alanda yaratıcılığı öne çıkarmak konusunda ve özgün olan ile yeniye ulaşmak konusunda önemli rol oynamaktadır.

Tekstil sanatı ile plastik sanatların politik, ekonomik ve sosyal gerçeklerin sanatsal ifade bağlamında ilişki kurması güç görüldüğü halde, bu ilişki kurulmuştur ve disiplinler arası anlayışı da içeren bir anlatım alanı olarak varlık göstermektedir. Çağdaş tasarımcının, kavramsal fikirleri felsefi bir konumlandırma ile yorumlayarak ürettiği nesnelere, sanatsal bir kaynaktan beslenmekte ya da sanatsal bir anlatım ile ifade edilmektedir. Makalede ele alınan denim kumaşın tarihçesine bakıldığında; denim kumaşın ilk kez 16. yüzyılda görülmeye başlanmış bir kumaş tipi olduğu bilinmektedir. İlk üretimi Fransa'nın Nimes kasabasında yapılmış olan indigo boyalı kumaş, yün karışımıdır ve kullanılan indigo boyar maddesi Hindistan kökenli olan indigofera bitkisinden elde edilmiştir. Bu bitkiye 16. yüzyılda "Serge" denmekteydi ve bu yüzden "Serge de Nimes" olarak adlandırılan kumaşın adı zaman içerisinde "Denim" olarak bilinir olmuştur (Acar, 2005, s. 5). Diğer bir kaynağa göre; küçük bir Fransız kasabası olan "Serge"de üretilen ve "Serge de Nimes" olarak adlandırılan kumaş, Britanya'ya ulaştığında İngilizler tarafından telaffuzu güç bulunmuş ve daha kolay telaffuz edebilecekleri şekilde "Denim" olarak adlandırmışlardır (Huiguang, 2007 s. 30). Altına hücum döneminde California'ya giden Oscar Levi-Strauss, o dönemde çadır olarak ve yük arabalarını örtmek için kullanılmakta olan brandayı kullanarak dayanıklı pantolonlar üretmekteydi. Ancak çok sert ve kaba olan bu çadır bezleri çok konforlu değillerdi. Avrupa'da çözgüsü mavi indigolu ipliklerden,

atkısı ham pamuk ipliğinden dokunmuş olan bu kumaşın varlığından haberdar olan Levi Strauss, denimi Amerika'ya tanıtan ilk kişidir. O yıllarda Avrupa'da genel olarak kullanılan bu kumaş, Amerika'ya göç eden Avrupalılar tarafından sıklıkla kullanıldığı için hızlı bir şekilde kabul görmüştür ve böylelikle mavi denim kumaşları işçi giysilerinin bir sembolü ve Levi's pantolonlarının standart mavi rengi haline gelmiştir.

“Levi Strauss jeanlerinin hepsi, 1870 yıllarından itibaren mavi renkte olup indigo ile boyanmıştır. Bu kumaş, boyar maddeyi bütünüyle ve kesin olarak emmeyecek kadar kalındır. Bu nedenle “tam olarak boyanması” garanti edilemez. Ama başarısını sağlayan tam da boyanın bu değişkenliği olur. Mavi renk pantolonu ya da tulumu giyen kişi ile birlikte değişime uğrayan bir madde izlenimi verir.” (Pastoureau, 2005, s. 180).

1870'lerde üretilmeye başlanan denim kumaş tulumlar, çok kısa sürede kömür madencileri arasında popüler olmuştur. Ofislerde çalışıp giysileri fazla kirlenmeyen, kirlense de düzenli olarak yıkama imkânı olan “beyaz yakalı” ların aksine (beyaz yaka terimi 1910'larda ortaya çıkmıştır), sahada çalışan işçiler koyu renk kumaşlara ihtiyaç duymaktaydı. Denimin yanı sıra, işçiler tarafından giyilen pamuklu kaba kumaştan yapılan iş elbiseleri, tulumlar ve benzeri işçi kıyafetlerinde de mavi renk çok yaygındı. “Etimolog Barry Popik, Alden, 1924'te Iowa gazetesinde, "beyaz yakalı işçiler" in aksine "mavi yakalı işçilerden" bahsedildiğini öne sürüyor: ofiste masa başında çalışan işçilere pozisyonlarından dolayı beyaz yakalı işler olarak adlandırabilirsek, ağır ve kirli işlerde çalışan işçilere mavi yakalı işçiler olarak hitap edilebileceğine değinmiştir.” “Mavi yakalı” deyimini 1930'larda yaygın duruma gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hem mavi yakalı hem de beyaz yakalıların popülerliği birlikte artmış ve ilk kez 1945'te New York Times'ta (tırnak içinde) kullanılan “mavi yaka” terimi kısa zamanda beyaz yakanın karşılığı olarak, kol gücüyle çalışan işçileri ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır” (Wickman, 2012, s. 33).

Denimin gerçek anlamda yaygınlaşıp popülerlik kazanması ise 1900'lerin başlarında Avrupa'da sentetik indigo boyar maddesinin bulunmasıyla olmuştur. 1800'lü yılların ortalarına değin kumaş boyama için sadece bitkisel kaynaklı boyalar kullanılmaktaydı (Ordenim, 2005, s. 5). Adolf Von Baeyer, 1878 yılında doğal indigo boyasının kimyasal analizini gerçekleştirmiş ve sentetik olarak boyayı sentezlemiştir (Çalışlar ve Güney, 2000, s. 28). Daha sonra indigo boyasının patenti Alman BASF şirketi tarafından satın alınmıştır. Bu tarihten sonra doğal indigo boyasının kullanımı azalmıştır.

Denim kumaşı, yapısal olarak ele alınıp analiz edildiğinde iki alanda incelenebilmektedir: birincisi konstrüksiyon olarak, diğeri kimyasal olarak. Konstrüksiyon anlamında dokuma yöntemi incelendiğinde, diğer dokuma kumaşlarından atkı ve çözüde kullanılan ipliklerin boyalı ve ham oluşu bakımından farklıdır. Kimyasal olarak incelendiğinde ise atkı ipliği ham yani boyanmamış iplikten, çözgü ipliğinin ise dokuma sonrasında yıkama ile renk atma özelliğine sahip indigo boyar maddesi ile boyanmış ipliklerden oluşmaktadır. Bu özellik denimi, gerek düz boyalı kumaşlardan gerekse ipliği boyalı diğer tüm kumaş türlerinden farklı kılmaktadır (Kaynak Kişi 1, 2018).

Denim kumaşları, boyama yöntemine göre indigo ile boyanmış ve farklı boyar maddeler kullanılarak boyanmış denim kumaşlar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadırlar. Çözgü ipliğinin boyanmasında doğrudan indigo boyası kullanılabilir gibi işlem kükürt üzeri indigo boyası veya indigo boyası üzeri kükürt şeklinde de boyama gerçekleştirilebilmektedir. İndigo boyası mavi ve lacivert tonları şeklinde kumaşta kendini göstermektedir. Diğer boyar maddelerde ise istenilen her renk uygulanabilir. Fakat her uygulamanın ortak noktası çözgü ipliğinin boyanıp atkı ipliğinin ham bir şekilde bırakılmasıdır. Çözgü ipliği atkı ipliğine göre daha sık bükümlü ve incedir. Çözgü ipliği sıklığı 24-27 tel/santimetre iken atkı ipliği sıklığı 15-18 tel/santimetredir. Örgü yöntemi olarak D 2/1 Z ya da D 3/1 Z dimi örgüsü kullanılır. Günümüzde indigoya olan taleplerin artmasıyla doğal hammadde olan indigo bitkisi dünya tüketimine yetmez duruma gelmiştir. Bu talepler doğrultusunda kimya sektörü indigo boyar maddesini sentetik olarak geliştirmiştir. Bununla birlikte denimler yapay yöntemlerle elde edilen kimyasal boyar maddeler ile boyanmaya başlamıştır. Boyalı denim kumaşları ürün dikiminden sonra başlıca hypo-klorür olmak üzere çeşitli kimyasallar ve yıkama yöntemleri kullanılarak ağartılmaktadır (Akkaya, 1999, s. 14).

İndigo boyar maddesinin karakteristik özelliği nedeniyle boyama sırasında, elyafın alt katmanlarına kadar derini boyayamamakta ve dikimden sonraki yıkama işlemleri sırasında solmaya maruz kalmaktadır. Denim ürünlerin kullanım sırasında ışığa maruz kalma ve ev yıkamalarında da kademeli olarak rengi solmaktadır. Bu özelliğinden kaynaklı “yaşayan renk” olarak anılan indigo boyar maddesi, günümüzde sentetik olarak üretilmektedir. İndigo boyar maddesi ile boyanmış bir ipliğin bükümü tersi yönünde çevrilip bükümleri açıldığında, iç katmanlarında elyafın boyanmamış ham hali görülebilmektedir. Diğer boyar

maddeler ise tümüyle elyafın derinlerine kadar nüfuz eder ve elyafın tüm katmanlarını boyar. Bu özelliğe sahip doğada ve endüstride başka bir boyar maddeye rastlanmamaktadır (Kaynak Kişi 1, 2018).

Denimin yapısal ve kimyasal özelliğinin yanında sosyolojik alt yapısı incelendiğinde ise; işçi ve askeri giysi kimliği ile toplumda var olmuş bir tekstil ürünü tüm zamanlara ters işleyişle tarihte ilk kez alt kültürden gelen bir kumaşın moda ikonu olarak zirveye ulaştığı görülmüştür. Tarihsel süreçteki gelişim aşamalarında işçi giysisi, askeri giysi ve günlük giysi biçiminde moda yansıması evreleri bilinen klasik moda sürecinden çok farklıdır. Denim kumaşın bu aşamalarda moda piramidinde devrimsel nitelik taşıyan bir özelliği bulunmaktadır. Moda piramidinde yerleşik olan işleyişte; moda ikonu dediğimiz kavram; nesne, giysi, tasarımcı ya da kişi olabilmektedir. Bu kavram ilk ortaya çıktığında moda piramidinin sosyo-ekonomik açıdan en güçlü kesimin bulunduğu tepe noktasında tüketime hazır bir şekilde yerini aldığı bilinmektedir ve zamanla toplumun alt kesimlerinin bulunduğu piramidin en alt katmanlarına doğru yayılarak moda olma özelliğini sürdürmektedir. Sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel olarak toplumun alt tabakasından oluşan kitlenin bulunduğu piramidin tabanına indiğinde artık güncelliğini ve değerini yitirmiş olup yok olma evresine geçmektedir. Ancak denim kumaş olarak, piramidin en alt tabakasında 16. yüzyılda branda bezi olarak kullanılmaya başlanmış olup, daha sonra 1850'li yıllarda işçi giysisi olarak toplumda yerini almıştır. Daha ileri yıllarda piramidin en tepe noktasına kadar tırmanıp özel tasarım (haute-couture) defilelerde de yerini almış ve 2022 yılında dahi güncelliğini ve moda olma özelliğini koruyan ilk ve tek tekstil ürünü olmuştur. Denim kumaşı, tekstil ve moda tarihinde devrimsel niteliğini, geçirdiği bu ters süreçler sonucunda kazanmaktadır. Begiç vd. (2018, ss. 19-20) çalışmalarından özümşenerek söylenebilir ki; denim, yüzyıllardır farklı kimlikler ile çoğalabilen, coğrafik, sosyolojik, ekonomik, iklim, cinsiyet, yaş gibi farklar gözetilmeden varlığını tüm dünyada ve her toplumda sürdürebilen yegâne tekstil ürünüdür. Toplumla bu denli özdeşleşmiş ve toplumdaki beslenen bu tekstil ürünü kendisini sanat malzemesi olarak da kanıtlamayı başarmıştır. Kumaş olarak diğer tekstil ürünlerinden farkını, sanatçılar arasında da gösteren denim, dünyanın farklı noktalarında birkaç sanatçının ana malzemesi durumuna gelmiş ve 21. yüzyılda sergi salonlarında yerini almıştır.

Sanatçılar tarafından anlamsal ve biçimsel bir öge bağlamında kullanılan denim, malzeme olarak diğer sanat araçlarından farklı bir özellikte ortaya çıktığı görülmüştür. Bu açıdan sanata bakıldığında, sanat da toplumdaki beslenmektedir, coğrafik, sosyolojik, ekonomik koşullar ve cinsiyet, yaş gibi farkları gözetmeksizin herkese hitap etme kaygısı vardır. Sanat evrenseldir ve toplumla birlikte var olmaktadır. Bu bağlamda denim kumaşın dünyanın farklı kıtalarındaki sanatçılar tarafından sanat malzemesi olarak kullanımı tesadüf değildir.

Bu araştırmada, denime sanat malzemesi niteliğinde yaklaşarak araştırma ve uygulama temelli kaynak oluşturulması amaçlanmaktadır. Araştırma sanat alanında yapıldığından sayısal verilere ulaşmak hedeflenmemiştir. Bir malzemenin yarı kurgusal deneylerde doğal olarak sonuçları gözlem yöntemiyle incelenmiştir. Bu nedenler bağlamında nitel araştırma yöntemlerinden görüşme, gözlem ve doküman incelemesi başlıca yöntem olarak kullanılmıştır. Yapılan uygulamalarda, denim kumaşı üzerinde geleneksel biçimlendirme teknikleri kullanılarak sanatçılara yaratıcılığını en üst düzeyde kullanabileceği olanakları araştırmak üzere deneyler yapılmıştır. Bu deneylerde kesme, yapıştırma, büzme, delme, bağlama gibi klasik biçim arayışları kullanılan yöntemler arasındadır. Deneylerin yapımında yenilik sunması ve özgünlük kaygısı güdüldüğünden bolca görsel incelemelerde bulunulmuştur. Uygulama sürecinde kaostan düzen oluşturma yararlanan yöntemler olurken, farklı tekniklerin bir araya getirilmesi, sentez, sinektik¹, deneme yanılma ve risk alma, yararlanan diğer yöntemler arasındadır.

Tasarım aşamasından önce verilerin elde edildiği deneyler bölümünde, tekstil biçimlendirme, yüzey oluşturma, desenlendirme ve renklendirme teknikleri karma şekilde kullanılarak maketler üzerinde tündengelim, tümevarım, örnek oluşturma şeklinde doğal deneyler ve araştırmalar yapılmıştır. Bu deneyler sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda, denim kumaşın sanat malzemesi olarak kullanımında, gözlem şeklinde yapılan deneysel çalışmalar, denim kumaş yapılarıyla ilgili verilerin elde edilmesini sağlamış ve sonuçları ile birlikte raporlanmıştır.

Denim kumaşın sanat malzemesi olarak kullanımı doğrultusunda ana malzeme denim kumaşı olmak üzere, kimyasal ağartıcılar, tutkal, tel, iğne, iplik gibi yardımcı malzemeler ile desteklenen deneylerin

¹ Sinektik: Terminolojik olarak kökeni Yunancaya dayanan sinektik kavramında yer alan syn: 'bir araya getirmek' ve ectics: 'farklı unsurlar' anlamına gelmektedir. Gordon, tarafından yaratıcı bireylerin farkında olmadan kullandıkları yöntemlerin araştırılmasıyla ortaya çıkarılan sinektik, farklı olan, birbiriyle ilgisiz görülen parçalar arasında bağlantı kurmak olarak tanımlanmaktadır. Sinektik metaforlar yoluyla yaratıcı bir problem çözme metodu olarak tanımlanmaktadır (Kaplan ve Ercan, 2011, s. 769).

oluşturulması hedeflenmiştir. Deneyleerde, kimyasalların yardımı, fiziksel ve teknik destek elemanları ile denim kumaşına hacim kazandırma denemeleri sonucunda iki boyutlu ya da üç boyutlu formlara dönüşebilme yeteneği araştırılmıştır. Uygulanan denemelere deney adı verilmekle birlikte, bilimsel araştırma kapsamında olmadığından ve özellikle kullanılan malzemelerden denim kumaşı çoğunlukla işlem görmüş giysilerden parçalar kesilerek elde edilmiş olduğundan, veri ve ölçümleri Oz², gram, santimetre ya da santigrat birimlerinde analitik boyutta değildir.

Her bir deneyin hazırlık, uygulama ve sonuç aşamaları fotoğraflanmıştır. Bu deneyler sonucunda elde edilen bulgular olumlu ya da olumsuz kayıt altına alınmış ve raporlanarak sunulmuştur.

Denemelerden başarılı sonuç alınanlara makale içinde yer verilmiş ve bu sonuçlardan ilhamla fotoğrafları görülen özgün eserlere dönüştürülmüştür. Özgün eserlerin kimisinde tek bir deneyin sonucu, kimisinde ise birkaç deneyin sonuçları harmanlanarak kullanılmıştır.

Tekstil yüzeyinde iki ve üç boyut elde edilmiş yöntemlerinin yanında, araştırmanın temel malzemesini oluşturan denim kumaşın tarihçesi hakkında bilgilere de yer verilmiştir.

1.1. Deney 1, Denim Kumaş ve Su İle İnceltmiş Seramik Kili Birleştirilerek Form Oluşturma Hazırlık ve Sonuç Raporu

Şekil 1. Deney 1 yapım aşamaları görseli, 2018



Şekil 1’de yapım aşamaları görülen deneyde; denim kumaş, seramik kili, su, vazelin, yarım küre formu için plastik kalıp kullanılarak, seramik kilini ayrı bir kaptaki su ile incelttikten sonra, küçük parçalar halinde kesilmiş denim kumaşlarını kabın içine yerleştirerek seyreltilmiş kil ile kaplanması sağlanmıştır. Diğer yandan kalıp olarak kullanılacak olan yarım daire kalıbın dış yüzeyi vazelin ile kaplanmış ve kile batırılmış olan denim parçaları dağınık olarak yerleştirilmiştir. 33 derece ortam sıcaklığında 1 gün süreyle gölgede kurumaya bırakılmıştır. Kuruma işlemi bittikten sonra kalıptan ayırmak zor olmamıştır. Arada boşluklar olmasına karşın parçalar kil yardımıyla birbirine tutunabilmiştir. Kil kendi doğal rengi ile denim kumaşını örtmüş, ancak kimi yerlerde denim mavi rengi görülebilmektedir.

Şekil 2. Hande Bilvar, 2018 “Tors 1”, denim ve seramik kili, 50x30x18cm



² Denim kumaşlar tanımlanırken ağırlık birimi olarak (oz/yard²) kullanılmaktadır. Metrik sistemde karşılığı 1 oz/yard² = 33,91 g/m²’dir. Denim kumaşların kullanım yerine göre birim ağırlıkları 3,5 - 16,5 oz/yard² (118 -560 g/m²) arasındadır (Kara, 2019, s. 6).

Şekil 2’de sunulan görseldeki özgün çalışmada; deney 1’den yola çıkılarak, endüstriyel bir malzeme olan denim kumaşı ile sanat malzemesi olan seramik kili buluşturularak, günlük giyim fonksiyonlarının dışına çıkarılmış, kadın bedenine öykünen bir tors görülmektedir. Kil yardımıyla denim kumaşı heykel niteliğinde kendi başına kaide üzerinde durabilme yeteneğine sahip olmuş ve heykel formuna bürünmüştür.

1.2. Deney 2. Denim Kumaşın Üzerine Porselenleştirme Solüsyonu İle Sabitleme Hazırlık ve Sonuç Raporu

Şekil 3. Deney 2 yapım aşamaları, 2018



Denim kumaş, karton rulo, streç film, porselenleştirme solüsyonu kullanılarak yapılan deneyde kullanılan denim kumaşı, çözgü yönü dik olacak şekilde 11cm x 18cm boyutlarında kesilerek hazırlanmıştır. 4cm çapında ve 10cm yüksekliğinde karton silindirlere streç film ile sarılarak hazırlanmıştır. Denim kumaşa form vermesi için hazırlanan silindirlere kumaş kaplandıktan sonra, kumaşın dış yüzeyine solüsyon sıvanıp kumaşın dış yüzeyinin solüsyon ile teması sağlanmıştır. Yaklaşık 30°C ortam ısısında kurumaya bırakılmıştır. 15 saat kuruma sürecinden sonra, denim kumaşı, kalıptan kolaylıkla çıkarılabilmektedir. Kumaşın formu bozulmadan dik bir şekilde durabilmektedir. Aynı zamanda yapıştırma etkisi de gözlenmiştir.

Şekil 4. Hande Bilvar, 2018 “Tors 2”, denim kumaşı, 37x30x20cm



Şekil 4’te sunulan görseldeki özgün çalışmada; dokuma altyapısı olan denim kumaşın konstrüksiyon özelliğine vurgu yapılmak üzere, deney 2’de kullanılan teknikten ilham alınmıştır. Denim kumaşları oluşumunun ilk aşamasına geri döndürülme yöntemiyle iplik görünümünde şeritler elde edilip, doğası gereği özgün mavi ve lacivert tonlamalarına sadık kalınmıştır. Dokuma yapılarak yeni bir yüzey oluşturulmuş ve elde edilen bu yüzey kadın bedeni formunda porselenleştirme solüsyonu kullanılarak desteksiz ayakta durabilecek yapısı ile heykel formunda tasarlanmıştır.

1.3. Deneý 3 PVA esaslı monte tutkalı ile denim kumaşını sabitleme hazırlık ve sonuç raporu

Şekil 5. Deneý 3 yapım aşamaları, 2018



Deneýde; denim kumaş-PVC boru-streç film-PVA esaslı monte tutkalı kullanılmıştır. Kullanılacak olan denim kumaşı çözgü yönü dik olacak şekilde 13cm X 20cm boyutlarında kesilerek hazırlanmıştır. 5cm çapında ve 20cm yüksekliğinde PVC boru streç film malzemesi ile sarılarak hazırlanmıştır. İlk adımda denim kumaşın iç ve dış yüzeyine tutkal sürülüp kumaş boruya kaplanarak, denim kumaşın her iki yüzünün tutkal ile teması sağlanıp ikinci adımda boruya sarılmış olan kumaş dikey yönde büzdürülerek 21°C derecede 22 saat süreyle kurumaya bırakılmıştır. Denim kumaşını PVC borudan ayırıştırırken kalıp esnek olmadığından dolayı çıkartma işleminde güçlük yaşanmıştır. Denimin iç yüzeyinde streç film kalıntıları kalmıştır.

Denimin dış yüzeyinde renk farkı olmuştur. Tutumu çok iyidir, silindir üzerinde ıslakken verilen büzgü efekti, kumaş kurduğunda sabitlenmiştir.

Şekil 6. Hande Bilvar, "Mask 1" 2019, denim pantolon kesiti, çakma düğme



Şekil 6'da sunulan görselde, insan yüzüne öykünen teatral bir maske yapımı hedeflenmiştir. Denim pantolonundan alınan kesitle orijinal renginde değişiklik yapılmadan deneý 3'de kullanılan yöntemden yola çıkılarak sertleştirici tutkal ile insan ruhunun iç yansımaları aktarılmaya çalışılmıştır.

1.4. Deney 4 Bağlama Batik Tekniği ile Denim Kumaşına Desen Verme Hazırlık ve Sonuç Raporu

Şekil 7. Deney 4 işlem aşamaları



Denim kumaş, tutkal, metal küre ve polyester iplik ile gerçekleştirilen bu deneyde, 25cm x 25cm boyutlarında denim kumaşı kesilip, metal kürelere sarılıp polyester iplik ile rezerve batık tekniğine uygun şekilde sıkıca bağlanarak hazırlanmıştır. Bağlama işlemi tamamlandıktan sonra, %50 hypo %50 su karışımında tüm kumaş ıslanana kadar daldırılmıştır. Islak halde 40°C derece hava sıcaklığı olan açık alanda güneşe maruz bırakılarak, kuruyana kadar bekletilip üzerine fırça yardımıyla tutkal sürülüp bir gün süre ile kurumaya bırakılmıştır. İşlemler tamamlandıktan sonra ipleri sökülerek açılmıştır. Kuruma işlemi tamamlandığında, ipleri çözülüp denim kumaşın renk değişimi gözlenmiştir. Rezerve batık tekniğinde amaç beyaz kumaşı bağlama yöntemleri ile rezerve edip açıkta kalan kumaşı değişik renkte boyalar ile renklendirmektir. Denim kumaşına hypo ile uygulanan bu teknikte negatif/pozitif etki yaratmış, bağlanarak rezerve edilen yerlerde denimin orijinal indigo rengi korunmuş, açıkta kalan yerler ise ağartma yöntemi ile renk değişimine uğratılmıştır. Kürelere sarılı şekilde tutkal ile kuruyup sertleşen kumaş hacim kazanmış ve üç boyutlu formda uzun süre sabitlenebildiği gözlenmiştir.

Şekil 8. Hande Bilvar, 2020, “Adsız”, denim kumaşı, 59x47x21cm









Şekil 8’de sunulan görselde, denim kumaşın evrensel bir kumaş oluşunu temsilen form arayışında deney 4 verilerinden yola çıkılarak küre formunda sabitlenebilme ve denimin orijinal rengi olan mavinin

tonlamalarına sadık kalınarak renk solması denemeleri yapmıştır. Bu denemeler sonucunda ortaya çıkan eser de denim destekleyici elemanlar olmadan formunu koruyabilmektedir.

1.5. Deney 5 Shibori Tekniği ile Denim Kumaşına Desen ve Form Verme Hazırlık ve Sonuç Raporu

Şekil 9. Deney 5 işlem aşamaları

Hazırlık Aşaması		Sonuç Aşaması
  <p>Denim kumaş hazır içecek kutusu etrafına sarılıp sıkıştırılıp bürzürülerek bağlanmıştır.</p>	  <p>Bir sonraki aşamada hypo karışımı suya daldırılıp ısıtılır.</p>	 <p>Kuruma işlemi bittikten sonra sarılı olduğu kutudan ayrılıp düzleme serilmiş olan denim kumaşın almış olduğu formun görünümü</p>  <p>Üstten görünüm</p>

Denim kumaş, hazır içecek kutusu, polyester uçurtma ipliği kullanılarak gerçekleştirilen deneyde, silindir formundaki kutunun çevresini kapatacak şekilde denim kumaş ile sarılmıştır. Sarma işleminden sonra geçirgenliği olmaması nedeniyle polyester uçurtma ipi ile çevresinden çok kez ipler dolanmıştır. Silindirik metal kutunun çevresinde birkaç kez ipi doladıktan sonra kumaş başlangıç yönüne doğru sıkıştırılarak bürzümüştür. Bürzülen her sıranın çevresinden sıkıca ip dolanarak bağlanmıştır. Bir batik tekniği olan shibori tekniği olan bu rezerve batik tekniğine ile tüm kumaş hazırlanmıştır. Bağlama işlemi tamamlandıktan sonra, %100 hypo bir fırça yardımıyla tüm kumaş hypoyu emene kadar ıslatma işlemi sürdürülmüştür. Hazırlanan bu denim kumaş yaklaşık 40°C ortam ısısında, iki gün süre ile güneşe maruz bırakılarak kuruyana kadar bekletilip daha sonra ipleri sökülerek açık hale getirilmiştir.

Kuruma işlemi tamamlandığında, ipleri çözümlü denim kumaşın renk değişimi gözlenmiştir. Rezerve batik tekniğinde amaç beyaz kumaş bağlama yöntemleri ile rezerve edip açıkta kalan kumaş değişik renkte boyalar ile renklendirmektir. Denim kumaşına hypo ile uygulanan bu teknikte negatif/pozitif etki yaratmış, bağlanarak rezerve edilen yerlerde denim orijinal indigo rengini beklendiği gibi korumuş ancak diğer rezerve teknikleri kadar koyu tonda koruyamamıştır, açıkta kalan yerler ise ağartma yöntemi ile renk değişimine uğratılmıştır. İpler ile sıkıca bağlanıp bürzürülerek sıkıştırılmış olan alanlar pilise şeklinde form kazanmıştır.

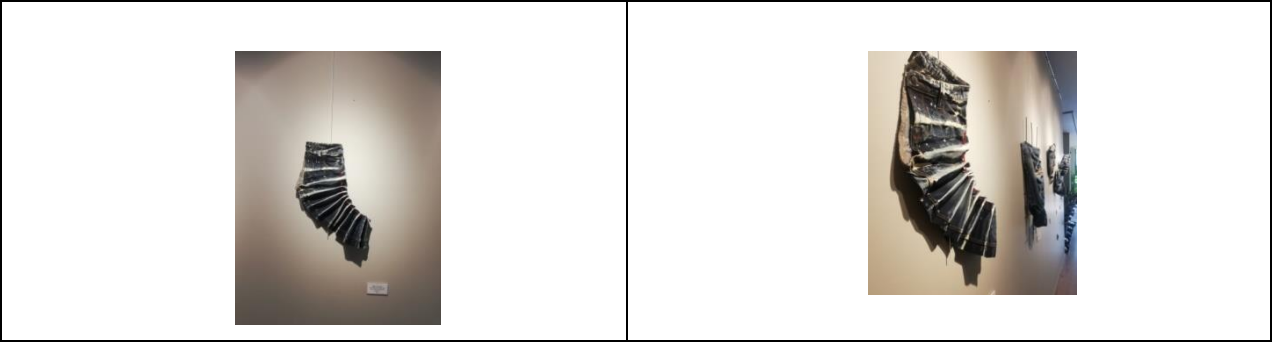
Şekil 10. Hande Bilvar, 2020, "Bağlam", denim kumaş, 34x33x20cm



Şekil 10'daki görselde yer alan çalışmada, araştırmancın ana konusu olan denim kumaşın yüzeyinde deney 5'in aşamalarında yer alan bürzme ve renk açma teknikleriyle doku elde edilmiştir. Denim kumaş

silindir çevresine sarılıken deney 3'ten ilham alınarak, sertleştirici tutkal yardımıyla pilise etkisi sabitlenmiş ve silindir formu bozulmadan üç boyutlu olarak form kazandırılmıştır. Deney 5'te uygulanan tekniğe ek olarak deney 3'te kullanılan kimyasal (PVA esaslı monte tutkalı) yardımı ile denim kumaşına kazandırılan üç boyutlu hacimsel form, kumaş görüntüsünden uzaklaşarak, sert yapısıyla mekânın zemininde dik durabilen bir esere dönüşmüştür.

Şekil 11. Hande Bilvar, 2020, "Bağlam", denim kumaşı, 34x33x20cm



Şekil 12. Hande Bilvar, 2021, "Bağ / Connection" Denim Pantolon, İplik, Karışık Teknik / Denim Pant, Yarn, Mixed Technique 65x40x 7cm

Şekil 12 de sunulan eser Deney 5 den ilham alınarak, büzme yerine katlama tekniği kullanılıp, hypo ile ağartma ve porselenleştirme tutkalı ile sabitleme işlemi uygulanmıştır. Bu şekilde denim kumaşından dikilmiş kaba bir görünümde olan pantolondan, zarafetin simgesi yelpaze formuna geçiş yapılarak madde-anlam zıtlığı vurgulanmıştır.

SONUÇ

Sanatçıların türlü malzeme ve teknik arayışları yüzyıllarca süregelen ve sadece resim sanatında değil diğer sanat disiplinlerinde de farklı malzeme arayışları sonucunda farklı disiplinlere ait teknik ve malzemeleri ortak paydada buluşturularak yeni ve karma tekniklerle eser oluşturma çalışmaları plastik sanatlarda sanatçılara daha özgür ve çeşitli ifade olanakları sağlamıştır.

Tekstilin, gerek doğal gerekse endüstriyel ürünlerinin disiplinler arası kullanımına bakıldığında, birçok farklı alanda en çok kullanılan malzeme olarak karşımıza çıkmaktadır. Resim sanatının içine girmesinin yanında heykel, seramik, grafik ve hatta fotoğraf sanatı ile tekstil sanatının bir araya gelerek disiplinler arası etkileşimde çok başarılı örnekler görülmektedir.

Denimin sanat alanında kullanımı araştırıldığında üç boyutlu örneklerine az rastlanmıştır ve çoğunlukla iki boyutlu resimsel kullanımlarda ana malzeme ya da yardımcı malzeme olduğu gözlenmiştir.

Bu bağlamda, araştırma kapsamında yapılan uygulamalarda, denim kumaşı üzerinde geleneksel biçimlendirme teknikleri kullanılarak sanatçılara üç boyutlu eserler oluşturma sırasında yaratıcılığını en üst düzeyde kullanabileceği olanakları araştırmak üzere deneyler yapılmıştır. Bu deneylerde kesme, yapıştırma, büzme, delme, bağlama gibi klasik biçim arayışları kullanılan yöntemler arasındadır. Araştırma yapılan deneyler sonucunda; denim kumaşın geleneksel yöntemler kullanılarak boyut kazandığı tespit edilmiştir.

Deney 1’de seramik kili kullanılarak çeşitli denemeler ile denim kumaşına üç boyut kazandırılmış ve deney 2’de de porselenleştirme tutkalı olarak satın alınan kimyasal ile denim yüzeyinde porselen parlaklığı elde edilmiş ve deney 3’deki gibi dik durabilme özelliği kazandırılmıştır.

Deney 3’te çeşitli sertleştiriciler ve tutkallar ile sıvıya boyanan denim kumaşları kalıplar etrafına sarılıp kurutularak, kalıptan çıkartıldıktan sonra formunu koruyarak tek başına, destekleyici malzeme olmadan yüzeyde dik durabildiği tespit edilmiştir.

Deney 4 ve 5’te geleneksel bağlama batık yöntemi kullanılarak denim kumaşı çeşitli şekillerde bağlanmış, ancak boyamak yerine ağartma kimyasalı olan hypoklorit kullanılarak renk açma ve tonlama denemeleri yapılmıştır. Deneyler sonucu başarılı olarak kayıt altına alınmıştır.

Yapılan deneyler sonucunda, denim kumaşlarından oluşturulan üç boyutlu eser görsellerine yer verilmiştir. Her eserin hangi deneyin ya da deneylerin sonucunda oluşturulduğu belirtilmiştir. Kıl ve tutkalın denim kumaşına tek başına ve birlikte kullanımı sayesinde boyut kazandırabildiği ancak bu boyutlandırma sırasında destekleyici bir kalıba gereksinim duyulduğu gözlenmiştir.

Deneyler küçük boyutlarda yapılmış olmasına karşın sanat eseri oluştururken büyük boyutlu çalışmalarda da olumlu sonuçlar vermiş ve denim kumaşı tek başına istenen formda sergilenebilmiştir.

Araştırma içeriğinde oluşturulması hedeflenen, iki ve çok boyutlu deneysel tasarımların, resim, mimari ve heykel sanatlarıyla etkileşim içinde olduğu görülmüş ve disiplinler arası çalışmalarda tekstilin yeri ve önemi araştırılarak denimin sanat malzemesi olarak plastik sanatlardaki konumu ortaya çıkartılmıştır.

Bu araştırmanın, sadece denimde üç boyutluluk üzerine çalışan tasarımcılara değil, güzel sanatlar eğitimi alan tüm tekstil ve moda tasarımı öğrencilerine belirli bir malzeme ile çeşitli yüzey etkilerinin oluşturulması aşamasındaki uygulama ve sonuçlarını görerek yaratıcılıklarına katkıda bulunacağı ve kaynak oluşturması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.



Bu çalışma etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Makale ile ilgili notlar

Makale araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

Araştırmanın tüm süreci makalenin beyan edilen tek yazarı tarafından gerçekleştirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Acar, A. (2005). *Denim kumaş hatalarının optimizasyonuna yönelik çözüm önerileri* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Akkaya, M. Ş. (1999). Denim dokuma tekniği. *Tekstil Teknik Dergisi*, 12(21).
- Begiç, H. N., Öz, C. ve Kaya, R. (2018). Sınıfsız bir giysi olarak denim. *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi*, 1(1), 16-24.
- Çalışlar, İ. ve Güney, Ö. (2000). *Raftan önce-raftan sonra* (Cilt 1). Mavi Jeans Yayınları.
- Çelikten, F. (2019). *Sanayi devrimi sonrası resim sanatında malzeme kullanımı ve ifade biçimleri* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Anadolu Üniversitesi.
- Huiguang, Z., Lv, L. ve Zhang, J. (2007). *Delirious denim*. Southbank Publishing.
- Kaplan, A. Ö. ve Ercan, S. (2011). Yaratıcı düşünme tekniklerinden sinektik uygulamasına örnek bir çalışma: çocuğun gözünde yaratıcılık. *International Journal of Human Sciences*, 8(2), 709-720.
- Kara, G. (2019). *Farklı lif içeriklerine sahip denim kumaşların yapısal parametrelerle bazı yüzey özellikleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Kaynak kişi: Sırlıbaş, Serdal (2018). BOSSA Ticaret ve Sanayi İşletmeleri TAŞ, Ar-Ge Müdürü.
- Ordenim. (2005). Ordenim broşürü. İstanbul
- Pastoureau, M. (2005). *Mavi bir rengin tarihi*. İmge Kitapevi.
- Scott, J. (2007). *Textile perspectives in mixed media sculpture*. The Crowood Press Ltd.
- Wickman, F. (2012). Working man's blues: Why do we call manual laborers blue collar? *Slate*. <https://slate.com/business/2012/05/blue-collar-white-collar-why-do-we-use-these-terms.html>